

FOUTEN MOET JE KUNNEN HERSTELLEN JEUGDHERSTELRECHT IN DE PRAKTIJK

Door Annemieke Wolthuis en Maartje Berger

Herstelbemiddeling en mediation worden regelmatig ingezet in strafzaken en ook steeds vaker in zaken van jongeren waarbij een pedagogische aanpak vooropstaat. Minister voor Rechtsbescherming Weerwind schrijft in zijn recente Voortgangsbrief herstelrecht van 17 juni 2022: ‘Jongeren leren meer van een directe confrontatie en een goed gesprek met “hun” slachtoffer dan van een straf die van “bovenaf” wordt opgelegd.’ Hij geeft in de brief tevens aan wat er voor jeugd al gebeurt en op stapel staat. Hoe ziet het jeugdherstelrecht in de praktijk eruit?

Jongeren zoeken grenzen op, maken fouten en een deel van die jongeren komt in aanraking met het strafrecht. Dat kan vanwege baldadigheid, een winkeldiefstal, maar ook omdat er geweld gebruikt wordt. Dat laatste gebeurt de 16-jarige Jonas. Hij krijgt tijdens een feestje ruzie met de voor hem nog onbekende Ruben om een meisje. Jonas voelt zich na gescheld over en weer bedreigd en pakt in een vlaag van woede het mes dat hij bij zich heeft. Dat loopt niet goed af. Ruben belandt in het ziekenhuis met een schouderwond en moet een flinke operatie ondergaan. Er volgt aangifte en politieverhoor. Jonas krijgt vervolgens via de rechter voorlopige hechtenis opgelegd en wordt in een justitiële jeugdinstelling geplaatst in afwachting van het verdere proces. Terwijl Jonas in voorlopige hechtenis zit, krijgt hij via de officier van justitie een aanbod om mee te doen aan mediation. Ook Ruben krijgt die vraag als hij wordt benaderd door Slachtofferhulp. Mediation in strafzaken is een vorm van herstelrecht.

Herstelrechtvoorzieningen

Waar het strafrecht en herstelrecht vergelijkbare doelen beogen, verschilt de wijze waarop deze bereikt worden. In het strafrecht staan de daad en de dader centraal. Bij het herstelrecht is de geleden schade het uitgangspunt. De focus bij het herstelrecht is gericht op wat slachtoffers nodig hebben en op de verantwoordelijkheid van de dader om de schade te herstellen. Verdachten, slachtoffers en de maatschappij hebben een actieve rol en participeren om het gebeurde recht te zetten. Herstelrecht is gericht op het herstel van relaties en in de ultieme vorm gaan verdachte en slachtoffer, al dan niet met steunfiguren, met elkaar in gesprek. Maar ook een pendelbemiddeling waarbij over en weer berichten worden uitgewisseld is een mogelijkheid. Het wordt wereldwijd ingezet, zowel bij volwassenen als jeugdigen. Vormen van herstelrecht zijn slachtoffer-daderbemiddeling, mediation in strafzaken, herstelconferenties en herstelcirkels. Bij de laatste vormen zijn meerdere mensen uit het netwerk betrokken en soms een vertegenwoordiger van de gemeenschap zoals een politiebeampte.

Belangrijke uitgangspunten bij het uitvoeren van een herstelrechtelijke voorziening zijn het nemen van verantwoordelijkheid, vrijwilligheid, meezijdigheid en vertrouwelijkheid. Herstelrecht beoogt jongeren verantwoordelijkheid te geven daaraan mee te doen en geeft hun de kans om zelf naar oplossingen te zoeken voor het gebeurde in een begeleide context. Die kans pakken Jonas en Ruben ook als ze er meer over horen van het

mediationbureau van de rechtbank. Daarop volgt een individuele intake met de jongens en hun ouders door de twee mediators die vanuit de rechtbank worden aangewezen.

Basis in kinderrechten

Wat dient te gebeuren als een jongere afglijdt? Op basis van het Kinderrechtenverdrag (IVRK) staat een pedagogische aanpak voorop voor jongeren tot 18 jaar. Via het adolescentenstrafrecht kan dat uitgebreid worden naar jongeren tot 23 jaar als hun persoonlijke omstandigheden daartoe aanleiding geven. Opsluiten geldt als laatste maatregel en zo kort mogelijk; men wil zoveel mogelijk zoeken naar alternatieven en in eerste instantie kijken of gedrag met een waarschuwing opgelost kan worden. Participatie en autonomie horen bij een kindvriendelijke en rechtenconforme aanpak. Herstelrecht wordt in het Algemeen Commentaar 24 bij het Kinderrechtenverdrag beschreven als een effectieve interventie. Waar wel strafrechtelijke vervolging plaatsvindt, kan de inzet van herstelrecht een middel zijn om ervoor te zorgen dat kinderen geen detentie krijgen opgelegd. Het past bij betekenisvolle participatie en kindvriendelijke justitie zoals neergelegd in de Europese Kinderrechtenstrategie aangenomen door de Europese Commissie (2021) en die van de Raad voor Europa (2022). Ook de bindende EU Kinderrechten Richtlijn betreffende jeugdige verdachten van 2016/800 bevordert herstelrecht en goed opgeleide professionals die het uitvoeren.

Internationaal en nationaal onderzoek geeft inzichten in het functioneren van herstelrecht. Deelnemers voelen zich veelal gezien en gehoord, ervaren rechtvaardigheid en laten hoge tevredenheidsscores zien. Belangrijk is dat ze het gebeurde achter zich kunnen laten en ze door kunnen met hun leven. Een van de effecten is dat de recidive daalt, mede omdat jongeren leren en meedenken over hoe ze het een volgende keer anders kunnen doen en nadenken over mogelijke oplossingen. Risico's zijn ook verbonden aan herstelrecht, zoals machtsongelijkheid en de druk voelen om niet mee te doen of juist intimiderend te zijn. Bemiddelaars en mediators ervaren in zaken van jeugdigen en adolescenten ook dat zij impulsiever kunnen zijn, een kortere spanningsboog hebben, hun gedrag en de afspraken die ze maken niet overzien, een andere beleving van tijd hebben, korte antwoorden kunnen geven en soms een grotere begeleidingsvraag hebben dan volwassenen. Nogmaals slachtoffer worden dient te allen tijde voorkomen te worden. Goede voorlichting, gedegen voorbereiding, goed opgeleide mediators, een veilige setting en nazorg zijn dan ook belangrijke aspecten voor een rechtenconforme uitvoering.

Beleid en praktijk

De herstelrechtvoorzieningen voor jeugdigen in Nederland zijn Halt, herstelbemiddeling en mediation in strafzaken. Deze zijn nader uitgewerkt in het *Beleidskader Herstelvoorzieningen gedurende het strafproces* (2020). Het regelt dat in beginsel in iedere strafzaak met een jeugdige verdachte of veroordeelde dient te worden overwogen of de zaak zich leent voor een herstelrechtelijke modaliteit. Het beleidskader geeft richtsnoeren voor de betrokken professionals en organisaties, om samen te komen tot een structurele, uniforme en duurzame werkwijze. Een herstelrechtelijke aanpak sluit goed aan bij de doelen van het jeugdstrafrecht. Het is een verplichting voor politie en justitie erop te wijzen op basis van artikel 51h Wetboek van Strafvordering. Als het wordt ingezet in strafzaken, zal de officier van justitie of de rechter rekening houden met die uitkomst.

De buitengerechtelijke afdoening Halt waarnaar *first offenders* voor lichte feiten worden doorverwezen via de politie maakt gebruik van herstelrecht via het schrijven van

excuusbrieven en een eventueel herstelgesprek met de benadeelde. In de leeropdrachten wordt tevens aandacht besteed aan slachtofferbewustwording.

Buiten het strafkader biedt Perspectief Herstelbemiddeling herstelbemiddelingen aan, waarbij mensen kunnen werken aan emotioneel herstel wanneer zij daaraan toe zijn.

Ook in justitiële jeugdinrichtingen is men steeds meer bezig met slachtofferbewust- en herstelgericht werken en kan men ook Perspectief Herstelbemiddeling inschakelen als gedetineerde jongeren met hun slachtoffer in gesprek willen.

In de preventieve fase zijn de Vreedzame Wijk en de Vreedzame School voorbeelden waar kinderen en professionals volgens herstelrechtelijke principes werken en jongeren al vroeg worden opgeleid tot bemiddelaar. Op middelbare scholen wordt steeds meer gewerkt met jongerenrechtbanken, waarin door jongeren zelf wordt rechtgesproken op een wijze die ook gericht is op verantwoordelijkheid en herstel. Tot slot zijn herstelcirkels en groepsconferenties succesvol, waarbij het mogelijk is om meer mensen uit het netwerk van de jongere te betrekken. Deze werkwijze wordt tot nu toe vooral ingezet binnen het onderwijs en de jeugdzorg, maar verdient verdere ontwikkeling in het strafrecht.

Cijfers

In 2020 werden ruim 14.000 kinderen en jongeren als verdachte door de politie verhoord. Rond de 4000 misdrijfzaken werden afgedaan waarin een minderjarige schuldig werd verklaard door de rechtbank. Jaarlijks volgen tussen de 13.000 en 16.000 jeugdigen een Halt-traject. Perspectief Herstelbemiddeling krijgt jaarlijks zo'n 1500 verwijzingen, waarvan ongeveer 400 jeugdzaken. Uit cijfers van de Raad voor de Rechtspraak blijkt dat er jaarlijks ruim 200 jeugdstrafzaken worden doorverwezen naar Mediation in Strafzaken via het mediationbureau, waarvan ongeveer de helft daadwerkelijk start. In 2020 werd 94% van de gestarte mediations in jeugdzaken succesvol met een overeenkomst afgerond. De eerdergenoemde voortgangsbrief van minister Weerwind meldt voorts dat er binnen mediation in strafzaken extra aandacht is voor jeugdzaken. De inzet van mediation in jeugdzaken is met extra aanmeldingen door de Raad van de Kinderbescherming in 2021 met 56% toegenomen ten opzichte van 2020. Het slagingspercentage is met 89% hoog gebleven. Het in 2020 gestarte jeugdketenoverleg mediation in strafzaken waaraan de Raad voor de Kinderbescherming, Halt, Politie, Jeugdreclassering, OM en de rechtspraak deelnemen, heeft de gezamenlijke ambitie dat in elke strafzaak met een jeugdige verdachte, herstelrecht als interventie in een zo vroeg mogelijk stadium wordt onderzocht. Ook hebben, volgens de minister, inmiddels twee succesvolle pilots op ZSM-locaties plaatsgevonden. Aandacht gaat verder uit naar goede voorlichting aan de aanmelders waaronder de advocatuur, Raad voor de Kinderbescherming en Slachtofferhulp Nederland. Daarnaast wordt, mede naar aanleiding van de uitkomsten van de pilots, in kaart gebracht wat het vroegst mogelijke moment is in het strafproces waarop er bijzondere aandacht is voor de inzet van mediation in jeugdzaken.

Jeugdige slachtoffers

De positie van jeugdige slachtoffers is veelal onderbelicht in het jeugdstrafrecht. Daarbij komt dat de drempel om in gesprek te gaan met een hulpverlener of om een melding of aangifte te doen bij de politie voor jonge slachtoffers hoog is. In een recent onderzoek van Defence for Children (2022) vulden bijna 300 minderjarige slachtoffers een online vragenlijst in. 64% gaf aan slachtoffer te zijn geweest van een ernstig delict. 73% van hen deed daarna eerst een hele tijd niets. Zij geven als oorzaak aan dat schaamte hen in de weg zit, maar ook dat als de dader een bekende is, ze niet weten waar ze terecht kunnen of dat ze geen vertrouwen hebben in een

procedure en de organisaties die ervoor bedoeld zijn. Tegelijkertijd geven jonge slachtoffers aan dat het voor hen belangrijk is dat zij zich veilig voelen, zij hun verhaal kunnen vertellen, dat zij zich gehoord voelen, hulp krijgen bij de verwerking en advies over wat zij in hun situatie kunnen doen. Voor minderjarige verdachten geldt veelal hetzelfde; ook zij vinden het moeilijk om te praten uit angst voor de gevolgen of uit schaamte. Het Europese project i-RESTORE dat in 2021 werd afgerond, was gericht op jeugdige slachtoffers in drie landen en liet zien dat rollen van slachtoffers en verdachten gemakkelijk kunnen wisselen, dat slachtoffers minder zichtbaar zijn in wetgeving en beleid, dat professionals in de keten behoefte hebben aan meer kennis over jeugdige slachtoffers en dat het betrekken van jongeren via jongerenadviesteams van waarde is voor een verdere uitrol van herstelrecht en grote impact kan hebben op hun individuele welzijn.

Wat vraagt dat van de professional?

Of jonge verdachten, veroordeelden en slachtoffers een herstelrechtelijk aanbod krijgen, hangt af van verschillende factoren. In sommige wijken en bij een deel van de professionals is een herstelrechtelijke aanpak vanzelfsprekend, denk aan buurtrechters. Maar dat is niet overal het geval en het overgrote deel van de jongeren en ouders is onvoldoende bekend met de mogelijkheden ervan. Het werken met jongeren vraagt om extra vaardigheden van betrokken professionals, waaronder begrijpelijk taalgebruik; zorgen voor toegankelijke informatie en voorlichting; beschikken over kennis van het jeugdstrafrecht en waar nodig het netwerk betrekken bij het maken en nakomen van een overeenkomst. Jongeren zijn vaak geholpen met een peer-to-peer-oplossing en afspraken over school, vrienden, enzovoort waarbij het ook gaat om empowerment, volwaardig meedoen, een toekomstperspectief bespreken en goede feedback geven op wat er gebeurt. In zwaardere zaken kan tevens gekeken worden naar passende hulp zoals een agressietraining of andere maatregelen, eventueel in overleg met jeugdzorg. Ouders met gezag, en ook het netwerk en hulpverleners van de jongere spelen een belangrijke rol tijdens herstelrechtelijke interventies.

Er is nog werk aan de winkel voordat de toegang voor alle jongeren tot herstelrechtvoorzieningen een echte eerste optie is. Ondanks het hoge slagingspercentage van herstelrecht in jeugdzaken is het nog niet vanzelfsprekend dat zaken worden doorverwezen. Het aanbod van passende herstelvoorzieningen voor jongeren in het strafrecht is nog beperkt. Uitgaand van de effectiviteit van herstelrechtelijke interventies en het beleid is nu het moment om ervoor te zorgen dat herstelrecht een plek krijgt in het hart van het jeugdstrafrecht en dat betrokken professionals de juiste kennis bezitten om kindvriendelijk te handelen. Dat betekent ook een investering van onze ministers die zich met justitie bezighouden. Echte jeugdparticipatie betekent tot slot jongeren zelf aan het woord laten, samen met hen verder bouwen en onderzoeken waar hun behoeften en wensen liggen.

Jonas en Ruben

Jonas en Ruben en hun ouders zijn met elkaar een mediation aangegaan onder begeleiding van twee mediators, hebben hun ervaringen en pijn kunnen delen en hebben afspraken gemaakt voor de toekomst. Een vergoeding van de kapotte jas is geregeld, maar belangrijker voor de jongens bleek het maken van een afspraak over wat ze zouden doen als ze elkaar weer tegenkomen. Dan zullen ze elkaar groeten en elkaar niet meer lastigvallen. Jonas zegt te hebben geleerd van deze fout en hoe belangrijk het is om relaties te herstellen en geen mes meer mee te nemen. Hij is blij dat hij weer kan uitgaan in het dorp en niet meer bang hoeft te zijn. De officier van justitie ontving het resultaat van de mediation in de vorm van de

ondertekende overeenkomst. Zij besloot dat met de goede afspraken die de jongens maakten en de weken die Jonas al in voorarrest had gezeten, een verdere straf niet meer nodig was. De minister schreef het al: jongeren die een fout maken, leren meer van een goed gesprek.

Over de auteurs

Juristen Annemieke Wolthuis en Maartje Berger werken samen als de Jeugdrechtmediators (zie jeugdrechtmediators.nl). Annemieke werkt daarnaast als consultant, onderzoeker en trainer, met name voor Restorative Justice Nederland en is tevens kinderrecht-plaatsvervanger in Rotterdam en vicevoorzitter van het European Forum for Restorative Justice. Maartje is tevens jeugd(straf)rechtexpert bij Defence for Children, buurtbemiddelaar in Amsterdam en lid van de klachtencommissie van De Jeugd- en Gezinsbeschermers in Haarlem.

Referenties

Berger, M. & Wolthuis, A. (2021), Herstelrecht geeft kinderen en jongeren autonomie, *Tijdschrift Conflicthantering*, 2, 23-28.

Defence for Children (2022). *Wachten tot het overgaat. Wat jongeren doen én nodig hebben bij een delict dat schaamte of angst oproept*. Onderzoeksrapport Jongerenteam FOCUS (EU project).

https://www.defenceforchildren.nl/media/6019/20220222_defenceforchildren_onderzoeksrapport_focus-wachten_tot_het_overgaat.pdf

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/06/17/tk-voortgangsbrief-herstelrecht>

Weijers, I. (red.) (2012), *Slachtoffer-dadergesprekken in de schaduw van het strafproces*. Den Haag: Boom Lemma.

Wolthuis, A. & Chapman, T. (eds.) (2022), *Restorative Justice from a Children's Rights Perspective*. The Hague: Eleven Publishers.

Wolthuis, A., Biffi, E. & Laxminarayan, M. (2020). *Restorative Justice in Cases involving Child Victims*. i-RESTORE European Research Report, Hungary: Terre des Hommes, see: [http://tdh-](http://tdh-europe.org/upload/document/7294/European%20research%20report_iRESTORE_EN_101220.pdf)

[europe.org/upload/document/7294/European%20research%20report_iRESTORE_EN_101220.pdf](http://tdh-europe.org/upload/document/7294/European%20research%20report_iRESTORE_EN_101220.pdf)

Wolthuis, A. (2012). *Herstelrecht, een kinderrecht. Voorstellen voor integratie van herstel in het hart van het jeugdstrafrecht*. Dissertatie. Den Haag: Boom Lemma.

Zehr, H. (2002). *The little book of restorative justice*. Intercourse. PA: Good Books.

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2021/12/20/informatieblad-herstelrecht-na-een-straftbaar-feit>

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/01/08/tk-bijlage-beleidskader-herstelrechtvoorzieningen-gedurende-het-strafproces>